

PARTENERIATUL STRATEGIC ÎNTRE FEDERAȚIA RUSĂ ȘI CHINA**THE STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN THE RUSSIAN
FEDERATION AND CHINA**

Dorina Clichici*

*Institutul de Economie Mondială – Academia Română, București, România***Rezumat**

În ultimii 20 de ani, relațiile dintre Federația Rusă și China s-au intensificat atât pe palierul politic, cât și pe cel economic, având la bază un parteneriat strategic. Scopul articolului este de a analiza profunzimea relațiilor sino-ruse actuale, în special pe latura cooperării economice, pentru a identifica problemele și perspectivele parteneriatului strategic sino-rus.

Lucrarea evidențiază că „Pivotul estic” al Federației Ruse are mai multă substanță politică decât economică. În plus, obiectivele comerciale și investiționale convenite de cele două țări sunt dificil de realizat, în special în contextul reechilibrării economiei Chinei și al recesiunii economice din Federația Rusă. În pofda declarațiilor optimiste ale liderilor ambelor țări, Federația Rusă și China încă încearcă să găsească soluții de compromis pentru un șir de aspecte economice și politice, care frânează cooperarea bilaterală.

Cuvinte-cheie: Federația Rusă, China, cooperare economică, acorduri bilaterale**Clasificare JEL:** F16, F21, F23, Q41, Q48**Abstract**

Over the past 20 years, the relations between the Russian Federation and China have intensified both at the political and economic level, based on a strategic partnership. The purpose of this article is to analyze the depth of the present Sino-Russian relations, especially in the area of economic cooperation in order to identify the problems and prospects of this strategic partnership.

Our analysis finds that the “Eastern pivot” of the Russian Federation has more political substance than an economic one. Moreover, the commercial and investment goals agreed upon in their joint declarations are difficult to achieve, especially in the context of the Chinese economic reform and the Russian Federation’s economic downturn. Despite positive statements by their leaders, the Russian Federation and China are still trying to compromise on solutions for a range of economic and political issues that hinder bilateral cooperation.

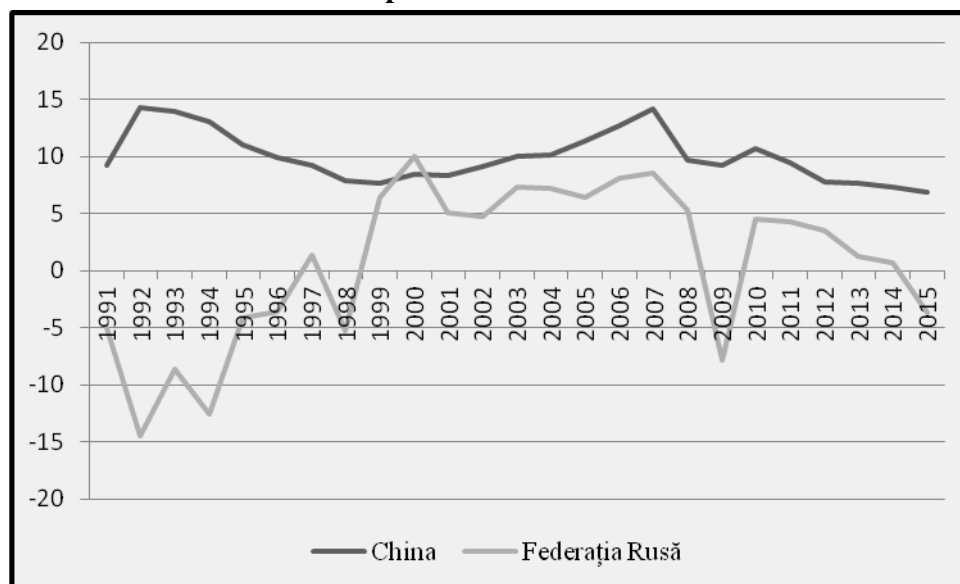
Key words: The Russian Federation, China, economic cooperation, bilateral agreements**JEL Classification:** F16, F21, F23, Q41, Q48

* Autor de contact: dr. Dorina Clichici, e-mail: dorina.clichici2@gmail.com. Articolul reprezintă contribuția autorului la studiul „ROLUL BRICS ÎN REDEFINIREA ORDINII ECONOMICE MONDIALE”, COORDONAT DE IULIA MONICA OEHLER-ȘINCAI, Institutul de Economie Mondială, București, 2016. Unele aspecte din articol au fost prezentate la Conferința internațională „Romania and Bulgaria in the context of European integration and globalization”, din 17-18 noiembrie 2016, Institutul de Economie Mondială.

1. Poziția ocupată de Federația Rusă și China în economia mondială

Inițierea parteneriatului strategic între Federația Rusă și China a avut loc prin semnarea *Declarației comune sino-ruse*, la 25 aprilie 1996, în cadrul vizitei oficiale a președintelui Federației Ruse, Boris Elțin, în China, prin care au fost puse bazele juridice ale „Parteneriatului egal și de încredere în vederea unei cooperări strategice în secolul 21”. Având la bază ideologii politice mai puțin antagoniste, un an mai târziu, Moscova și Beijingul au inițiat formarea unei lumi multipolare și unei noi ordini mondiale, prin semnarea *Declarației comune sino-ruse* în acest sens, în care s-a menționat susținerea pe termen lung a relațiilor interstatale de tip nou, ce nu sunt îndreptate împotriva unor țări terțe, pentru stabilirea unei noi ordini mondiale. Astfel, a fost inițiat un parteneriat strategic, menit să concretizeze trecerea de la supremația americană la o lume cu multiple centre de putere globală și regională. Între timp, economiile acestor două state au evoluat diferit. Din 1991 până în prezent, Federația Rusă a trecut printr-un colaps și o redresare economică, înregistrând cel mai scăzut ritm de creștere economică în 1992, imediat după destrămarea URSS (-14,5%) și cel mai înalt ritm de creștere economică în 2000 (10%). Prin contrast, China a cunoscut ritmuri de dezvoltare fără precedent în această perioadă, fenomen numit „miracolul economic chinez”, care i-a asigurat un ritm mediu anual de creștere economică ce a fluctuat în jurul cifrei de 10% (Graficul 1).

Graficul 1: Evoluția ratei de creștere a PIB în Federația Rusă și China, în perioada 1991-2016

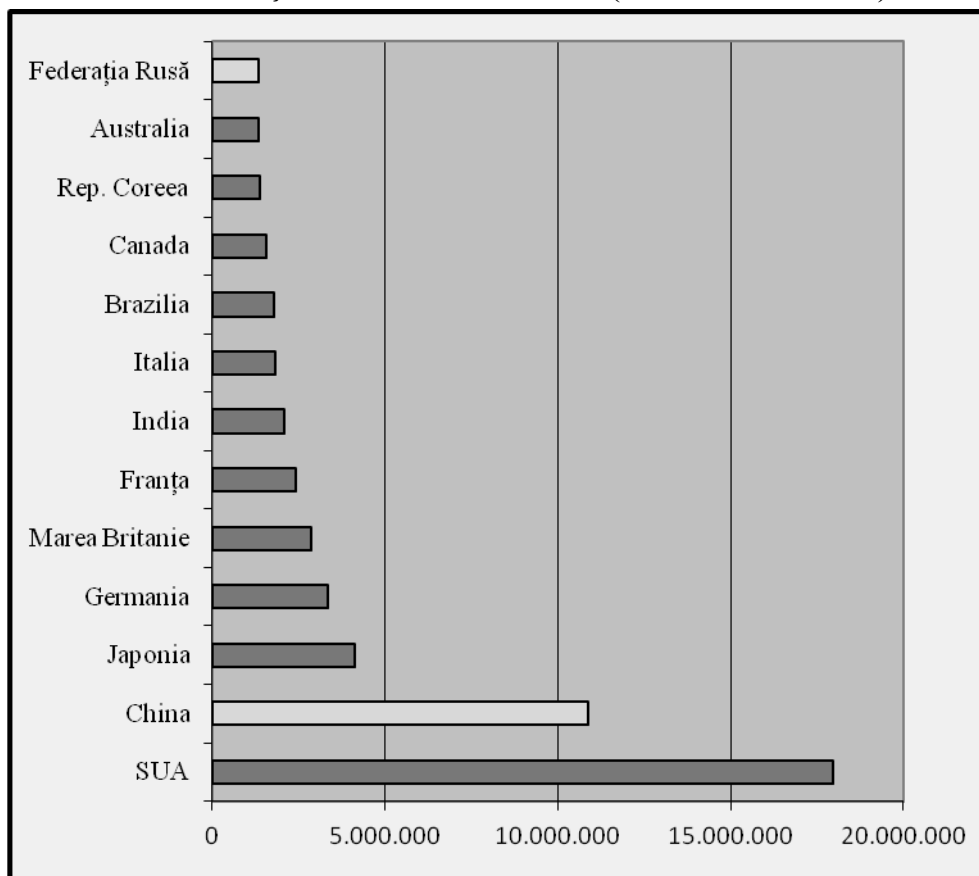

Sursa: Grafic elaborat de autor în baza datelor Băncii Mondiale (World Bank, 2016).

În ierarhia mondială, Federația Rusă se află pe o poziție destul de depărtată de China, clasându-se în 2015 pe locul 13 (Graficul 2), ținând cont de volumul PIB-ului nominal (World Bank, 2016). China a devenit o superputere economică veritabilă, devansând Japonia în anul 2010 (Bloomberg, 2016), ajungând a doua economie a lumii ținând cont de valoarea PIB-ului

nominal. Această țară a devansat și SUA începând din 2014, poziționându-se pe locul întâi în lume la capitolul PIB calculat la paritatea puterii de cumpărare (IMF, 2016).

Graficul 2: Poziția ocupată de Federația Rusă și China în economia mondială, în funcție de PIB nominal în 2015 (în milioane de dolari)

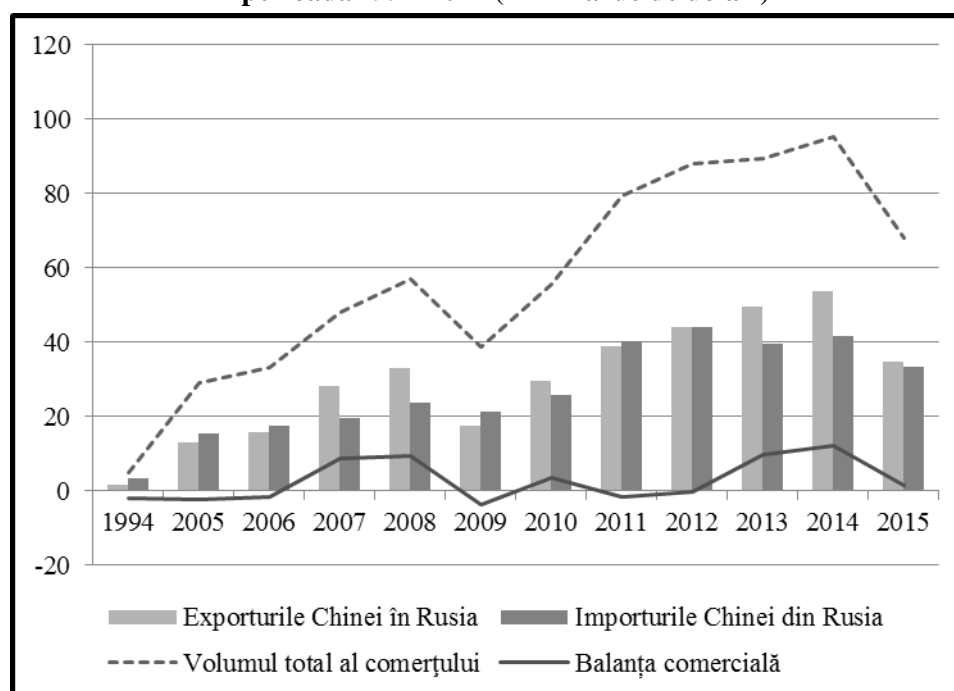

Sursa: Grafic elaborat de autor în baza datelor Băncii Mondiale (World Bank, 2016).

2. Evoluția ascendentă a cooperării comerciale sino-ruse în ultimii ani

După 20 de ani de la semnarea Declarației comune sino-ruse din 1996, care a constituit baza juridică a parteneriatului strategic, relațiile economice bilaterale au cunoscut o evoluție ascendentă. Schimburile comerciale anuale dintre China și Rusia au crescut de la aproximativ 5 miliarde de dolari la începutul anilor '90, la aproape 100 de miliarde de dolari în 2014 (Graficul 3). Totuși, acest volum este nesemnificativ în comparație cu volumul schimburilor comerciale ale Chinei cu SUA, care în 2015 a atins cifra de 558,4 miliarde de dolari. Impulsul pentru sporirea comerțului bilateral a fost dat de semnarea, la 16 iulie 2001, a *Tratatului de bună vecinătate, prietenie și cooperare între Federația Rusă și Republica Populară Chineză* (Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse, 2016a). Însă o creștere cu adevărat substanțială a fost înregistrată abia începând cu anii 2007-2008, când Federația Rusă a inițiat o serie de proiecte privind furnizarea de materii prime (în primul rând, combustibili fosili) Chinei.

Graficul 3: Dinamica schimburilor comerciale bilaterale dintre China și Federația Rusă, în perioada 1994-2014 (în miliarde de dolari)

Sursa: Grafic elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Chinei (2016).

În condițiile impunerii sancțiunilor de către Vest în 2014, Federația Rusă s-a confruntat cu restrângerea schimburilor comerciale, accesul limitat la piețele occidentale de capital și linii de credit suspendate de către instituțiile financiare occidentale. Iar prețul scăzut al barilului de petrol a amplificat penuria de resurse financiare și recesiunea economică a acestei țări. În acest context, Federația Rusă s-a angajat în așa-numitul „Pivot estic”, intensificând relațiile de prietenie cu China, prin încheierea unui șir de acorduri bilaterale. „Pivotul estic” al Federației Ruse are însă *mai multă substanță politică decât economică* (CNBC, 2016). În ciuda intensificării schimburilor comerciale sino-ruse, Uniunea Europeană rămâne în continuare cel mai mare partener comercial al Federației Ruse (cu o pondere de 44,8% în volumul total al comerțului), fiind urmată de China (12,1%) (European Commission, 2016). Federația Rusă s-a poziționat pe locul al 16-lea în topul primilor 20 de parteneri comerciali ai Chinei (Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse, 2016b), fiind devansată la acest capitol de SUA, Hong Kong-China, Japonia, Coreea de Sud, Taiwan-China, Germania, Australia, Malaysia, Vietnam, Singapore, Marea Britanie, Thailanda, India, Brazilia și Olanda.

În prezent, obiectivele *economice comune ale acestor două state*, stabilite la 25 iunie 2016, în *Declarația comună a Federației Ruse și a Republicii Populare Chineze (RPC)*, în cadrul vizitei oficiale a președintelui Federației Ruse, Vladimir Putin, la Beijing, sunt:

- asigurarea unei dezvoltări stabile și dinamice a schimburilor comerciale bilaterale și îmbunătățirea treptată a structurii acestora;
- creșterea volumului schimburilor comerciale bilaterale la 200 miliarde de dolari, până în 2020;

- sporirea volumului investițiilor bilaterale și dezvoltarea formelor inovatoare de cooperare.

La Beijing, liderul de la Kremlin a discutat cu partenerii chinezi problema depășirii tendințelor de încetinire a ritmului creșterii comerțului bilateral, ca urmare a scăderii prețurilor la produsele energetice. În timpul vizitei, între Federația Rusă și China au fost semnate peste 30 de contracte bilaterale, printre care elaborarea în comun a elicopterului civil de mare tonaj, precum și construcția căii ferate de mare viteză Moscova - Kazan. În opinia șefului adjunct al Comitetului pentru politică externă al Dumei de Stat, Leonid Kalashnikov: „proiectele economice cu China sunt mai importante decât vânzarea de materii prime” (Gazeta.ru, 2016).

În 2015, comerțul bilateral a avut de suferit, acesta înregistrând o scădere cu 20% față de anul precedent, conform datelor Ministerului Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2016b). Unul dintre factorii care au contribuit la diminuarea volumului schimburilor comerciale bilaterale este restrângerea comerțului exterior al Chinei cu partenerii de bază, ca urmare a inițierii în anul 2014 a procesului de reechilibrare a economiei și a tranziției de la modelul de dezvoltare bazat pe investiții și export către un model axat pe consum intern, și, respectiv, a promovării de către China a ideii de „noua normalitate”, în contextul căreia ritmurile creșterii economice sunt considerabil temperate, iar obiectivele cantitative sunt abandonate în favoarea celor axate pe calitate. China a inițiat în acest sens promovarea exporturilor de înaltă tehnologie și reducerea importurilor de resurse, precum și reorientarea către satisfacerea cererii interne. În plus, conform Ministerului Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2016b), restrângerea schimburilor comerciale bilaterale a fost determinată de un complex de factori, și anume:

1. factori externi, precum tensiunile geopolitice globale, deteriorarea situației din Ucraina, introducerea sancțiunilor economice de către țările occidentale față de Federația Rusă, înrăutățirea mediului comercial mondial, inclusiv reducerea cererii pe piețele externe de mărfuri, volatilitatea piețelor financiare globale, problemele datoriilor Zonei euro și ale SUA;
2. încetinirea ritmului de creștere economică în Federația Rusă și în China;
3. scăderea prețurilor mondiale la resurse energetice și materii prime, care reprezintă peste 70% din exporturile Federației Ruse către China;
4. scăderea puterii de cumpărare a consumatorilor ruși din cauza fluctuațiilor cursului de schimb al rublei față de principalele valute internaționale, inclusiv față de yuan. În aceste condiții, importatorii ruși au restrâns importurile de bunuri de consum (îmbrăcăminte, încălțăminte, tricotaje, jucării) din China, iar exportatorii chinezi au devenit mai precauți privind încheierea contractelor de comerț exterior.

În 2015, resursele energetice au constituit componenta de bază a exporturilor Federației Ruse către China, ponderea acestei categorii de mărfuri fiind de 60,7%, urmată de lemn, metale feroase, produse chimice și minereuri. Exporturile de metale feroase către China s-au intensificat în 2015 față de anul precedent, având la bază inițierea construcției porțiunii chineze a gazoductului transfrontalier din Federația Rusă și inițierea de către China a programului de modernizare a industriei prelucrătoare sub deviza „Made in China 2025” (În

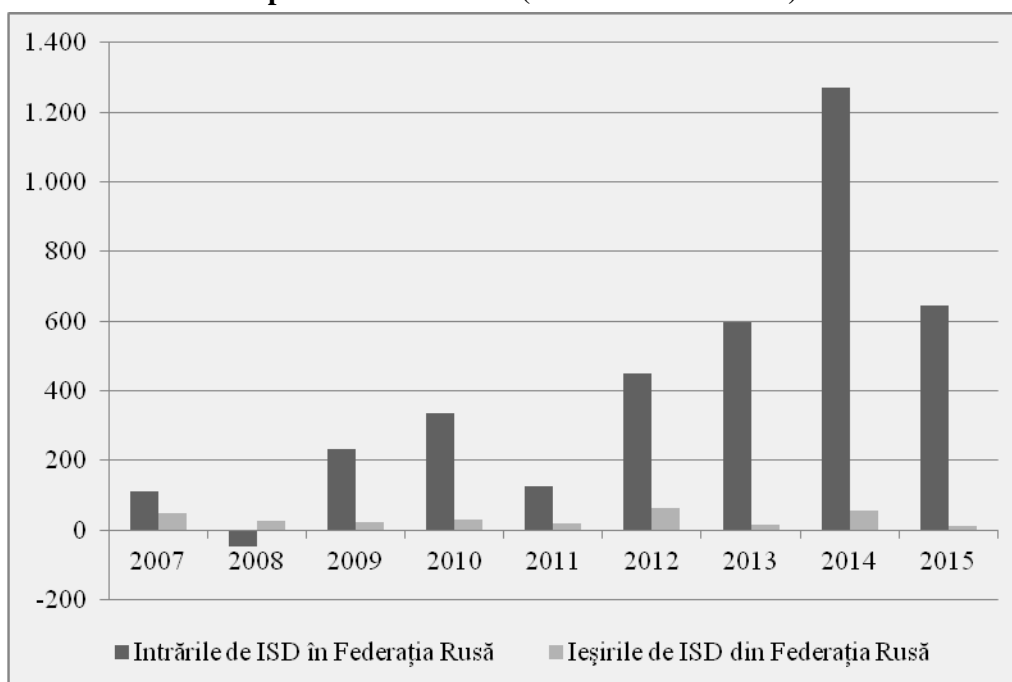
cadru acestui program, China și-a sporit rezervele de metale feroase în calitate de produs strategic.). Importurile Federației Ruse din China sunt constituite în principal din utilaje și echipamente (35,9%), produse chimice (9,08%), produse textile (7,5%), blănuri și produse din blană (5,6%).

Deficitul comercial al Federației Ruse în relația cu China, înregistrat începând cu 2012 (Graficul 3), precum și structura schimburilor comerciale bilaterale denotă *un nivel inferior de competitivitate a mărfurilor rusești față de cele produse în China și lipsa profunzimii relațiilor comerciale.*

3. Aspectele cooperării investiționale între Federația Rusă și China

Federația Rusă și-a propus atragerea unui volum destul de ambițios de investiții străine directe chineze, de până la 12 miliarde de dolari până în 2020, conform informației furnizate de Reprezentanța comercială a Federației Ruse în RPC (2016). Realizarea acestui deziderat ar constitui un colac de salvare pentru economia Federației Ruse, în lumina sancțiunilor economice impuse de Vest. În acest context, sprijinul financiar al Chinei acordat atât sub forma creditelor, cât și a participării la capitalul întreprinderilor rusești este unul cât se poate de bine-venit.

Graficul 4: Fluxurile bilaterale de investiții directe ale Federației Ruse cu China, în perioada 2006-2015 (în milioane de dolari)

Sursa: Grafic elaborat de autor în baza datelor Băncii Centrale a Federației Ruse (CBR, 2016).

Datele statistice disponibile confirmă interesul sporit al Chinei față de activele Federației Ruse începând cu anul 2012 (Graficul 4). Cu toate acestea, amploarea investițiilor bilaterale rămâne mult în urmă față de volumul comerțului bilateral. Totodată, volumul

investițiilor chineze realizate în economia Federației Ruse este aproape de 10 ori mai mare decât cel al investițiilor rusești în China. La sfârșitul anului 2015, stocul de investiții directe al Federației Ruse în China a reprezentat 946,9 milioane de dolari, iar stocul de investiții directe deținut de China în Federația Rusă – 8,94 miliarde de dolari (Reprezentanța Comercială a Federației Ruse în RPC, 2016).

Principalele sectoare ale cooperării investiționale bilaterale sino-ruse sunt: sectorul energetic (energia nucleară, transportul și prelucrarea petrolului, exportul energiei electrice din Federația Rusă în China, construcția și reconstrucția obiectivelor de generare a energiei), exploatarea zăcămintelor minerale, prelucrarea lemnului, domeniul construcțiilor, comerțul și industria prelucrătoare.

2013 a constituit un *an al achizițiilor unui șir de companii rusești* de către companiile din RPC, fapt ce a contribuit la înregistrarea unui salt al investițiilor directe chineze în Rusia, cele mai importante fiind următoarele (Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse, 2014a):

- achiziționarea de către China National Petroleum Corporation (CNPC) a participației de 20% în cadrul proiectului „Yamal SPG”, de la compania Novatek (în valoare de 810 milioane de dolari);

- achiziționarea de către China Investment Corporation a 12,5% din acțiunile Uralkali (în valoare de 2 miliarde de dolari);

- investiția realizată de către Compania NFC din China, în cadrul proiectului comun cu MBC Corporation din Federația Rusă, în Republica rusă Buryatia (estimat la 750 milioane de dolari);

- investiția realizată de către corporația de stat din domeniul energiei electrice China Huadian Corporation, în cadrul proiectului comun cu holdingul rusesc Sintez, estimat la 1,1 miliarde de dolari;

- achiziționarea de către China Investment Corporation a participației de 5,4% din acțiunile Bursei de Valori din Moscova (estimată la 100 milioane de dolari); la începutul anului 2016, compania chineză și-a vândut această participație, generând o scădere a cotațiilor acțiunilor Bursei de Valori din Moscova de 7%;

- achiziționarea de către China Construction Bank a cotei de 2% din acțiunile băncii rusești VTB Bank (estimată la 100 milioane de dolari).

Printre cele mai mari proiecte de investiții implementate până în anul 2013 de companiile rusești în China, conform datelor Ministerului Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2014a), se numără următoarele:

- construcția fabricii pentru producția pentaoxidului de vanadiu în Shuangyashan, cu participarea companiei de stat Petropavlovsk (investițiile rusești au totalizat aproximativ 18 milioane de dolari);

- construcția fabricii pentru producția buretelui de titan, în orașul Jiamusi, cu participarea companiei de stat Petropavlovsk (investiția totală declarată fiind de 350 milioane de dolari);

- în 2005 și 2008, compania de stat Rusal a investit 15 milioane de dolari în achiziționarea a două fabrici pentru producția de blocuri catodice pentru fabricile producătoare de aluminiu din Shanxi;

- construcția unei rafinării în Tianjin, cu participarea SA Rosneft și National Petroleum Corporation din China. Suma totală a investiției se ridică la 5 miliarde de dolari (contribuția părții ruse fiind de 49%);

Dintre cele mai mari 10 proiecte de investiții realizate în perioada 2003-2008 de companiile rusești în China, în 7 proiecte companiile din Rusia dețineau o participație de 100% (Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse, 2016a).

În scopul consolidării cooperării bilaterale în domeniul investițiilor și al abordării barierelor sistemice în calea fluxurilor de investiții, în perioada 2009-2014, Federația Rusă a inițiat următoarele acțiuni:

- A elaborat, în 2009, *Programul privind cooperarea între regiunile Orientului Îndepărtat, Siberiei de Est a Federației Ruse și Nord-Estul RPC* (2009-2018). Potrivit Ministerului Dezvoltării Regionale al Federației Ruse, în cadrul acestui program, pe teritoriul Federației Ruse se află în stadiu de implementare practică un număr de 22 de proiecte investiționale, 25 de proiecte fiind în etapa de identificare a investitorilor, iar 4 proiecte – în etapa documentării tehnice și juridice.

- În 2012, a fost creat *Fondul de Investiții Rusia-China* (RCIF)¹, care își propune să genereze randamente competitive, prin realizarea de investiții în proiecte care promovează cooperarea economică bilaterală între Federația Rusă și China.

- În 2014, a fost creată *Comisia interguvernamentală ruso-chineză de cooperare în domeniul investițiilor*. La 24 iunie 2016, la Beijing, ca urmare a celei de-a treia reuniuni a Comisiei, au fost incluse în protocolul final 66 de proiecte de investiții comune, cu o valoare totală de 90 de miliarde de dolari (Consiliul de Afaceri Ruso-Chinez, 2016). Printre aceste proiecte se numără: construcția căii ferate de mare viteză „Moscova-Kazan”² (în curs de proiectare), crearea cluster-ului agro-industrial în regiunea Primorie, construirea unei uzine chimice de gaze în regiunea Amur, dezvoltarea depozitelor de cupru Udokansky în regiunea Trans-Baikal, dezvoltarea complexului de prelucrare a lemnului în Khabarovsk Krai etc. În același timp, în China, cu participarea uneia dintre cele mai mari corporații de stat din Federația Rusă din domeniul exploatărilor petrochimice, Sibur Holding, a fost inițiată construcția unei uzine pentru producerea cauciucului de nitril, în Shanghai, iar cu participarea grupului rusesc Vi Holding a fost inițiată construcția sistemului de producție pentru prelucrarea aluminiului în provincia Henan.

¹ RCIF este un fond privat, înființat în iunie 2012 de către două instrumente de investiții susținute de guvern – Fondul Rus de Investiții Directe (RDIF) și China Investment Corporation (CIC). RDIF și CIC s-au angajat în acest fond cu câte 2 miliarde de dolari fiecare, iar suplimentarea până la 2 miliarde de dolari se așteaptă să fie asigurată de investitorii instituționali internaționali (Vezi: <http://rcif.com/about-more.htm>).

² China intenționează să finanțeze cu 300 miliarde de ruble proiectul căii ferate de mare viteză „Moscova-Kazan”, a cărui valoare totală este de 1,068 trilioane de ruble. Porțiunea căii ferate de mare viteză „Moscova-Kazan” ar putea deveni în viitor parte a căii ferate de mare viteză „Moscova-Beijing” (a cărei valoare este evaluată la 7 trilioane de ruble).

Cele două țări planifică de asemenea să încheie acorduri semnificative care implică generarea de energie nucleară, industria aerospațială, industria feroviară de mare viteză, precum și dezvoltarea infrastructurii (Reprezentanța comercială a Federației Ruse în RPC, 2016). Mai mult decât atât, acestea cooperează în cadrul noilor instituții financiare multinaționale, cum este Banca Asiatică pentru Investiții în Infrastructură, Noua Bancă de Dezvoltare a statelor BRICS, Fondul Rezervelor Valutare Comune BRICS³. Unul dintre cele mai semnificative proiecte de cooperare în acest sens este aprobarea acordării liniei de credit de Noua Bancă de Dezvoltare a statelor BRICS (NDB) pentru proiectul energetic din Karelia, în valoare de 100 milioane de dolari⁴.

Și, nu în ultimul rând, pentru a încuraja relațiile economice bilaterale, prin extinderea oportunităților de finanțare a comerțului și a investițiilor directe, precum și pentru a facilita utilizarea rublei și a yuanului, Banca Centrală a Federației Ruse și Banca Populară Chineză au semnat, în octombrie 2014, un acord de swap valutar pentru o perioadă de trei ani, în valoare de 150 de miliarde de RMB (CBR, 2014). Acesta este un instrument care permite fiecărei părți de a avea acces la lichiditatea monedei contrapărții, fără a fi nevoie de a achiziționa moneda pe piețele valutare.

În 2015, Federația Rusă și China au căzut de acord, să intensifice eforturile pentru a integra Drumul Mătăsii în Uniunea Eurasiatică, ceea ce va permite consolidarea cooperării investiționale bilaterale și sporirea posibilității de a soluționa în mod eficient problemele existente (Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse, 2015).

În contextul tendințelor generale negative manifestate în comerțul bilateral și în cooperarea economică dintre cele două state, în anul 2015 a avut loc și o reducere a activității de cooperare în domeniul investițional. Fluxurile de ISD chineze receptate de Federația Rusă au scăzut cu 50% în 2015, ajungând la valoarea de 645 milioane de dolari, iar volumul fluxurilor de investiții directe rusești receptate de economia Chinei s-a redus cu 68% în 2015 (Graficul 4).

4. Motivele intensificării cooperării energetice între Moscova și Beijing

După cum rezultă din analiza relațiilor comerciale și investiționale bilaterale, cooperarea energetică dintre Federația Rusă și China este, și va rămâne, cea mai importantă componentă a parteneriatului strategic sino-rus. Iar semnarea acordurilor privind livrarea de petrol și gaze cu cel mai mare consumator de energie din lume, cum este China, reprezintă o gură de oxigen pentru economia Federației Ruse în prezent.

³ Acordul privind înființarea Fondului Rezervelor Valutare Comune BRICS, semnat în iulie 2014 la reuniunea BRICS din Brazilia, prevede constituirea unui capital de 100 miliarde de dolari, destinat stabilizării piețelor valutare ale economiilor BRICS (Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud).

⁴ Acesta este primul proiect din Federația Rusă finanțat de Noua Bancă de Dezvoltare (NDB) a statelor BRICS, cu sprijin din partea International Investment Bank (IIB) și Eurasian Development Bank (EDB), și presupune construcția a două centrale hidroelectrice în Republica rusă Karelia. NDB a aprobat în 2016 o finanțare de 100 milioane de dolari pentru acest proiect. Scadența împrumutului este de 12 ani, iar IIB va acoperi riscurile asociate proiectului și va asista banca BRICS în dezvoltarea operațiunilor sale în Federația Rusă.

Pentru Federația Rusă, reorientarea exporturilor energetice către Est are la bază atât motive economice, cât și politice.

1. *Piețele europene tradiționale pentru exporturile energetice ale Federației Ruse au atins un nivel de maturitate*, perspectivele de creștere fiind deja limitate. În plus, țările din Uniunea Europeană caută să-și diversifice sursele de aprovizionare din motive de securitate energetică, în condițiile unei cereri de resurse energetice în scădere din cauza sporirii eficienței energetice și a stagnării economice.

2. Conjunctura economică mondială impune furnizorilor de gaze naturale, inclusiv celor din Federația Rusă, să identifice noi piețe de desfacere. *La nivel global, se evidențiază o tendință de intensificare a concurenței pentru cererea de combustibili fosili*. Arabia Saudită și Iranul au adoptat tactici destul de agresive pentru a-și menține cota pe piața petrolieră, iar în sectorul gazelor naturale surplusul de ofertă de gaz natural lichefiat (GNL) (SUA și Australia constituind surse importante de GNL) contribuie la diminuarea prețurilor, oferind consumatorilor opțiuni sporite privind sursele de aprovizionare.

3. Relațiile politice dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă s-au înrăutățit după anexarea Crimeii în martie 2014, contribuind la deteriorarea poziției acesteia din urmă pe piața europeană (considerată până în prezent o piață strategică). În această situație, China constituie pentru Federația Rusă nu doar o sursă de sporire a veniturilor provenite din extinderea exporturilor și din diversificarea piețelor de desfacere, ci și *o alternativă de cooperare politică cu un partener mai puțin ostil față de Kremlin*. Mai mult, expansiunea relațiilor comerciale cu țara cu cel mai rapid ritm de creștere economică din lume este vitală pentru Federația Rusă pentru a-și asigura râvnita poziție de superputere energetică globală, iar absența de pe piața asiatică ar fi o anomalie în aceste condiții (Henderson & Mitrova, 2016).

4. Un alt motiv al intensificării cooperării ruso-chineze în domeniul energetic este urmărirea de către Federația Rusă a obiectivului de *dezvoltare a regiunilor sale estice* (care au fost ignorate în perioada post-sovietică, conducând la o descreștere a populației și la o stagnare economică a acestor regiuni), prin susținerea construcției infrastructurii energetice și stimularea emergenței unor noi industrii în aceste regiuni. În opinia autorităților ruse, construcția conductei de țiței Siberia de Est-Oceanul Pacific, cu ramificație spre China, a asigurat nu numai un impuls strategic pentru dezvoltarea Orientului Îndepărtat al Federației Ruse, dar, de asemenea, a creat mai mult de 3.000 de locuri de muncă (RG.RU, 2009). Totodată, extinde în mod semnificativ posibilitățile de infrastructură ale regiunilor respective (UPMonitor, 2012).

Din perspectiva Beijingului, cooperarea energetică cu Federația Rusă are la bază două motive importante, care au contribuit la creșterea semnificativă a cererii în special față de țițeiul rusesc.

1. *Diversificarea surselor de țiței și diminuarea riscurilor de întrerupere a livrărilor*. În acest context, livrările de petrol rusesc sunt de o importanță strategică, deoarece principalele rute de aprovizionare din Federația Rusă sunt rute terestre cu conexiune directă, fără țări de tranzit între ele. China urmărește să diminueze cota volumului de țiței importat din Orientul Mijlociu (regiune care implică riscuri privind fluxul constant al livrărilor, fiind

expusă unor turbulențe geopolitice, și care deține mai mult de jumătate din importul de țiței al Chinei), ca și cota celui importat pe cale maritimă (în special prin strâmtoarea Malacca, care prezintă riscul blocării livrărilor de țiței în cazul declanșării unui conflict).

2. *Intenția de creare a rezervelor strategice* de către Beijing, care ar acoperi cererea de petrol pentru 100 de zile până în 2020 (rezervele chineze fiind estimate, la nivelul anului 2016, la un volum ce acoperă cererea de petrol pentru 29 de zile).

Cooperarea dintre aceste două țări în domeniul energetic a demarat oficial în perioada post-sovietică, odată cu semnarea *Acordului între Guvernul Federației Ruse și Guvernul Republicii Populare Chineze privind desfășurarea cooperării energetice* în aprilie 1996, care a stabilit obiectivul comun de planificare și organizare a cercetării în vederea aprovizionării, tranzitului și distribuției țițeiului și gazelor naturale și cooperării pe termen lung în domeniul energetic (privind conducta de gaze naturale și țiței pentru transportul din regiunea Siberiei de Est a Federației Ruse către China, precum și pentru tranzitul către țările terțe prin coasta Oceanului Pacific).

5. Cooperarea în domeniul petrolier

Sectorul petrolier constituie elementul de bază al cooperării energetice sino-ruse. Federația Rusă reprezintă în prezent sursa principală a Chinei în ceea ce privește țițeiul. La începutul anului 2015, Federația Rusă, de pe poziția celui de-al patrulea furnizor de petrol al Chinei în 2013, a ajuns să devanseze primul furnizor – Arabia Saudită (Bloomberg, 2015). China a devenit principalul importator de petrol al Federației Ruse.

În anii 2013-2015, s-a înregistrat o creștere semnificativă a volumului de țiței exportat de Federația Rusă către China, de la 24,4 milioane de tone în 2013 la 41,29 milioane de tone în 2015 (Tabelul 1).

**Tabelul 1: Exportul de țiței din Federația Rusă către China în 2013-2015
(în milioane de tone)**

Traseu	Exportator	2013	2014	2015
Prin portul Kozmino	Rosneft	0,9	2,2	7,3
	Surgutnieftgaz	2,2	1,4	3,6
	Gazpromneft	0,1	0,6	1,2
	Producători minori	1,3	1,5	2,21
	TNK-BP	0,9	0	0
	LUKoil	0,2	0,1	0,64
	Total	5,6	5,8	14,95
Prin conducta Siberia de Est-Oceanul Pacific	Rosneft	15,75	15,6	16
Prin Kazahstan	Rosneft	0	7	7
Alte trasee	Total per companii	3,35	4,7	3,32
Total		24,4	33,1	41,29

Sursa: Kaczmariski & Kardaś (2016).

Livrările de țiței spre China au sporit substanțial datorită construcției conductei Siberia de Est - Oceanul Pacific (SEOP). Prima fază a conductei de țiței SEOP a fost dată în exploatare în decembrie 2009 (de la Taishet, din regiunea Irkutsk, până la Skovorodino, în apropiere de frontiera chineză). După construcția porțiunii conductei ce a făcut legătura localității Skovorodino cu frontiera chineză, la 1 ianuarie 2011 au început livrările de țiței pe traseul Skovorodino-Mohe. În conformitate cu acordul interguvernamental sino-rus și în temeiul contractelor încheiate între companiile de stat din Federația Rusă Rosneft, Transneft și compania de stat din China CNPC, livrările vor fi realizate pe parcursul a 20 de ani, în valoare de 15 milioane de tone pe an. În 2013, părțile au convenit să dubleze cantitatea de țiței livrată Chinei, până la 30-31 milioane de tone pe an începând din 2018 (VEDOMOSTI, 2013).

Implicarea Chinei în sectorul producției țițeiului din Federația Rusă este ne semnificativă; cele mai multe dintre acordurile încheiate cu privire la acest domeniu sunt doar acorduri-cadru. În perspectivă, se așteaptă însă ca firmele chineze să intre în sectorul rusesc de explorare și producție a țițeiului, luându-se în considerare interesul Chinei de a avea acces direct la câmpurile petroliere.

Unul din proiectele de anvergură privind cooperarea sino-rusă în domeniul petrolier este construcția rafinăriei petroliere în Tianjin (China), lansarea căreia este planificată pentru sfârșitul anului 2019. Această cooperare a început în martie 2013, când a fost semnat *Acordul între Guvernul Federației Ruse și Guvernul Chinei privind cooperarea în domeniul construcției și exploatării rafinăriei petrochimice de la Tianjin și al proiectelor în domeniul explorării și producției petrolului* (Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse, 2016b). Au fost stabilite următoarele drepturi exclusive ale companiilor partenere ale acordului (Rosneft și CNPC): importul de petrol brut; exportul liberalizat de produse petroliere și petrochimice; vânzarea produselor petroliere și petrochimice pe teritoriul Chinei. Conform declarației companiei Rosneft, punerea în aplicare a acestor drepturi va crește în mod semnificativ eficiența financiară și economică a proiectului (ROSNEFT, 2014).

Cooperarea energetică dintre Rosneft și CNPC, începută în 2011 prin livrarea de țiței pe traseul Skovorodino-Mohe (ramificație a conductei de țiței SEOP) și construcția și exploatarea rafinăriei petrochimice de la Tianjin, a constituit un punct de cotitură în relațiile energetice ale Federației Ruse cu China. Totuși, există păreri care susțin că angajamentul față de piața chineză al companiei Rosneft ar limita capacitatea acesteia de a crește livrările către alți clienți din regiune (Poussenkova, 2013; Six, 2015). Rosneft se bazează foarte mult pe resursele financiare ale Chinei, care îi asigură echilibrul financiar în contextul prețurilor scăzute la țiței. Poussenkova (2013) pune sub semnul întrebării compatibilitatea intereselor corporative ale companiei Rosneft cu obiectivele strategice ale Federației Ruse, considerând că dependența financiară față de China creează un nivel de dependență globală a Federației Ruse.

6. Cooperarea în domeniul gazelor naturale

Cooperarea energetică în domeniul gazelor naturale dintre Federația Rusă și China este una mai puțin avansată comparativ cu cea din domeniul țițeiului. Aceasta se datorează, în primul rând, independenței Chinei față de importul gazelor naturale, producția proprie acoperind în jur de 70% din cererea de gaze naturale (Kaczmarek & Kardaś, 2016). În al doilea rând, Beijingul își dezvoltă destul de dinamic propria infrastructură și are acces la sursele de gaze din țările Asiei Centrale prin conducta care o leagă de producătorii din această regiune. De asemenea, este în plină desfășurare programul de extindere a terminalelor de gaze naturale lichefiate (GNL), care poate fi considerat un factor de consolidare a poziției de negociere a Chinei în discuțiile asupra importului de gaze din Federația Rusă. În 2013-2015, au fost puse în funcțiune 11 terminale de GNL, cu o capacitate totală de regazeificare de 32,4 milioane de tone. La începutul anului 2016, în China funcționau 17 terminale cu o capacitate totală de regazeificare de 54,6 milioane de tone pe an, conform datelor World LNG Report 2015 (International Gas Union, 2015).

În plus, toate proiectele desfășurate în cadrul cooperării sino-ruse în acest domeniu au fost frânate de problemele financiare cu care se confruntă Moscova ca urmare a sancțiunilor impuse de Occident (Începând cu 2014, companiile din Federația Rusă din acest sector sunt limitate în a obține finanțare atât de la băncile din Occident, cât și de la cele din Federația Rusă.⁵).

Totuși, o intensificare a cooperării în acest domeniu se observă începând cu semnarea următoarelor acte bilaterale:

- *Contractul de vânzare-cumpărare a gazelor naturale pe traseul de „Est”* (în mai 2014);
- *Acordul privind cooperarea în domeniul furnizării gazelor naturale din Federația Rusă către China pe traseul de „Est”* (în octombrie 2014), pentru consolidarea cooperării bilaterale în domeniul energetic și pentru continuarea lucrărilor Comisiei interguvernamentale sino-ruse privind cooperarea energetică;
- *Memorandumul privind aprovizionarea Chinei cu gaze naturale pe traseul de „Vest”*;
- *Acordul-cadru dintre compania de stat Gazprom și CNPC privind furnizarea de gaze naturale în China pe traseul de „Vest”*;
- *Memorandumul semnat de compania de stat Gazprom și China National Offshore Oil Corporation (CNOOC).*

În prezent, cooperarea în domeniul gazelor naturale este concentrată pe trei proiecte de anvergură ale Beijingului cu Moscova:

⁵ În cadrul unuia dintre cele mai de perspectivă proiecte în domeniul gazelor naturale lichefiate, „Yamal SPG”, se preconiza acordarea de împrumuturi pentru acest proiect din partea Gazprombank și Vnesheconombank, însă acestor două instituții financiare le-au fost aplicate sancțiuni de către Occident, înrăutățindu-le semnificativ situația financiară.

1. Construcția gazoductului „*Forța Siberiei-1*” este proiectul ce a demarat în baza Contractului de vânzare-cumpărare a gazelor naturale pe traseul de „Est”, semnat între compania de stat Gazprom și CNPC, și a Memorandumului de înțelegere privind proiectul aprovizionării Chinei cu gaze naturale pe traseul de „Est” în mai 2014. Contractul a fost încheiat pentru un termen de 30 de ani și privește furnizarea către China a unui volum de până la 38 de miliarde de metri cubi de gaze naturale anual. În 2015, Gazprom și CNPC au semnat un Acord privind proiectarea și construcția porțiunii transfrontaliere a conductei, inclusiv traversarea subacvatică a fluviului Amur, iar în 2016, părțile au semnat și contractul privind construcția trecerii subacvatice sub fluviul Amur.

Acest proiect ambițios, „Forța Siberiei-1”, s-a confruntat încă de la început cu diverse probleme, precum: schimbarea repetată de către compania de stat Gazprom a termenelor-limită privind construcția și lansarea conductei; modificarea volumului contractual maxim al livrărilor făcute de Gazprom; modificarea traseului planificat al conductei; probleme de ordin financiar privind extinderea infrastructurii.⁶ De asemenea, în conformitate cu contractul cu CNPC, Gazprom trebuia să primească un avans din partea Chinei pentru inițierea construcției, care a fost însă înlocuit cu credite atrase. În august 2015, Gazprom a contractat un credit de la un consorțiu de bănci din Asia, în valoare de 1,5 miliarde de dolari, iar în martie 2016, reprezentanții Gazprom și Bank of China au semnat un acord privind contractarea unui împrumut în valoare de 2 miliarde de euro, reprezentând cel mai mare credit din istoria Gazprom acordat de o singură bancă (GAZPROM, 2016a). Având în vedere sancțiunile impuse de Occident sectorului energetic din Federația Rusă, inclusiv cele referitoare la limitarea accesului la piețele de capital europene și cea americană, creditul chinez este un „colac de salvare” pentru Gazprom.

Totuși, în pofida problemelor întâmpinate în cadrul proiectului „Forța Siberiei-1”, construcția acestuia este atât în interesul Federației Ruse (Prin extinderea infrastructurii gazelor naturale se urmărește un aspect important al programului de gazeificare a Siberiei de Est și a Orientului Îndepărtat.), cât și în cel al Chinei, care dorește să acopere cererea pentru gazele naturale din nord-estul țării.

2. Proiectul construcției gazoductului „*Forța Siberiei-2*”⁷ (inițial denumit „Altai”) a fost inițiat prin semnarea, la Beijing în 2014, a *Memorandumului și Acordului-cadru dintre compania de stat Gazprom și CNPC privind dublarea volumului de gaze naturale furnizate în China pe traseul de „Vest”*. Iar în 2015, la Moscova, a fost semnat *Acordul cu privire la condițiile de bază ale livrărilor de gaze prin intermediul traseului de „Vest”*, care este așteptat să deschidă rezervele uriașe ale Siberiei de Vest pentru piața chineză. Însă acest

⁶ Cheltuielile reale de investiții pentru construcția conductei au fost incluse în bugetul companiei de stat Gazprom abia în 2015, iar valoarea acestora este nesemnificativă (30,98 miliarde de ruble, ceea ce reprezintă doar 7% din totalul fondurilor alocate de Gazprom construcției gazoductelor). În vara anului 2015, această companie își făcea planuri să investească în 2016 în jur de 200 de miliarde de ruble în construcția Forței Siberiei, însă suma planificată a fost redusă la doar 92 de miliarde de ruble. În decembrie 2015, Gazprom a anulat licitațiile pentru construcția a aproximativ 800 km de conductă.

⁷ „Forța Siberiei-2” este un proiect privind construcția gazoductului de la sursa de zăcăminte din Siberia de Vest și regiunea autonomă Xinjiang din vestul Chinei, unde conducta va putea să se conecteze la conducta chineză de gaze naturale „Est-Vest”, prin care gazul va ajunge la Shanghai.

proiect s-a limitat până în prezent doar la aceste acorduri-cadru. Din perspectiva Beijingului, proiectul nu este rațional economic, deoarece prin conducta de „Vest” gazele naturale ajung în vestul Chinei la mii de kilometri de zonele cheie ale cererii, sporind semnificativ costurile de transport al gazelor naturale spre aceste zone. În plus, rețeaua actuală a Chinei în cadrul conductei Vest-Est este compusă din trei ramificații, a patra și a cincea fiind în curs de planificare, iar conducta „Forța Siberiei-2” ar constitui a șasea ramificație. Aceste realități economice constituie în mare parte cauza întârzierii finalizării a ceea ce pare a fi o afacere comercială destul de rațională. În opinia unor autori (Chow, 2015), eșecul Federației Ruse de a înțelege realitățile comerciale ale unei economii mondiale mai competitive în domeniul energiei ar putea submina relația de ansamblu cu China. Iar autoritățile chineze sunt înclinate să joace un joc al așteptării, pentru a vedea cum vor evolua relațiile comerciale și politice.

3. **Proiectul „Yamal-SPG”** este cel mai promițător proiect aferent gazelor naturale lichefiate (GNL) din Federația Rusă. Cooperarea sino-rusă în domeniul gazelor naturale lichefiate a fost limitată până în prezent la exportul unui volum nesemnificativ de gaze lichefiate către China, realizat de compania Gazprom.⁸ În timpul vizitei oficiale a președintelui rus, Vladimir Putin, în China, în mai 2014, a fost semnat *Contractul de vânzare-cumpărare a gazelor naturale lichefiate în cadrul proiectului „Yamal-SPG”*, între SA Novatek și China National Petroleum Corporation, precum și *Memorandumul dintre China Development Bank, corporația de stat Vnesheconombank, SA Gazprombank și SA „Yamal-SPG”, privind atragerea de fonduri pentru proiectul „Yamal-SPG”*. Acest proiect a întâmpinat însă probleme majore privind sursele de finanțare. Până în prezent, pentru acest proiect au fost atrase fonduri externe limitate. Acționarul principal al acestui proiect, compania rusească Novatek, este subiect al sancțiunilor Occidentului și are posibilități limitate privind obținerea de fonduri de la băncile occidentale și de la cele din Federația Rusă. Compania a reușit doar să obțină sprijin de la Fondul Național al Bunăstării al Federației Ruse (150 de miliarde de ruble) și să vândă obligațiunile sale băncilor de stat. Federația Rusă se așteaptă să obțină fondurile necesare din creditele oferite de băncile chineze, însă nu au fost încheiate decât acorduri preliminare cu privire la acest aspect. Până în prezent, partea chineză a contribuit cu un împrumut în valoare de 767 milioane de dolari. Experții Centrului pentru Studii Estice din Polonia (Kaczmarek și Kardaś, 2016) susțin că o creștere a calității cooperării în cadrul acestui proiect ar putea avea loc în cazul în care ar fi acordate credite mai mari (în sumă de cel puțin 20 de miliarde de dolari) de băncile chineze, în scopul punerii în aplicare a proiectului.

Deși se afirmă că relația dintre Federația Rusă și China este mai puternică decât a fost vreodată, acest fapt nu înseamnă că această relație reprezintă un parteneriat echitabil. Jakobson *et al.* (2011) subliniază trei aspecte comune ale acestui parteneriat, și anume: pragmatismul, lipsa încrederii politice și factorul SUA (toate trei aspecte conducând la ideea

⁸ În pofida faptului că livrările rusești de GNL către China au fost lansate în 2009, volumul acestora continuă să fie nesemnificativ. În 2012-2014, acest volum a scăzut treptat, de la 0,38 milioane de tone la doar 0,13 milioane de tone. China, prin urmare, nu este o piață semnificativă pentru GNL rusec (reprezentând doar 1,2% din totalul GNL exportat de Federația Rusă). Pentru China, GNL rusec nu este o sursă importantă de aprovizionare, deoarece constituie doar 0,65% din totalul GNL de import al Chinei.

unui scenariu mai puțin realizabil privind crearea unei alianțe mai largi între aceste două țări), la care se adaugă și continuarea diminuării semnificației Federației Ruse pentru China, în pofida perspectivelor evidente privind parteneriatul energetic. Cele două țări rămân reciproc dependente în domeniul energetic. Federația Rusă urmărește să-și vândă hidrocarburile pe o piață nouă, în creștere, China însă urmărește să își diversifice sursele de import, Federația Rusă fiind în acest sens un producător prea mare pentru a fi ignorat. Un echilibru între cooperarea și rivalitatea sino-chineză încă nu a fost pe deplin atins. Federația Rusă încă interpretează China ca fiind o piață în creștere rapidă în domeniul gazelor naturale, care are nevoie de serviciile Gazprom, în timp ce China interpretează câmpurile din Estul Siberiei ca fiind active abandonate, care depind de resursele financiare ale pieței chineze. Abordarea diferită de către Federația Rusă și China cu privire la natura relațiilor sino-ruse a condus la dificultăți în ceea ce privește stabilirea prețului la gazele naturale, iar negocierile privind semnarea acordului „Forța Siberiei-1” au durat un deceniu.

7. Concluzii

După 20 de ani de la semnarea Declarației comune sino-ruse din 1996, care a pus bazele juridice ale parteneriatului strategic, relațiile economice bilaterale au cunoscut o evoluție ascendentă. În prezent, obiectivele economice ale acestor două state, stabilite în 2016, în Declarația comună a Federației Ruse și a Republicii Populare Chineze, vizează: asigurarea unei dezvoltări stabile și dinamice a schimburilor comerciale bilaterale și îmbunătățirea treptată a structurii acestora, creșterea volumului acestor schimburi la 200 de miliarde de dolari până în 2020, sporirea volumului investițiilor bilaterale și dezvoltarea formelor inovatoare de cooperare. Analiza noastră relevă că există puține șanse pentru atingerea țintelor propuse în următorii 5 ani, în special în condițiile diminuării volumului schimburilor comerciale bilaterale, ca urmare a restrângerii comerțului Chinei cu partenerii de bază, dar și a lipsei încrederii între liderii celor două state.

În condițiile impunerii sancțiunilor de către Vest în 2014, Federația Rusă s-a angajat în așa-numitul „Pivot estic”, amplificând relațiile de prietenie cu China prin încheierea unui șir de acorduri bilaterale. „Pivotul estic” al Federației Ruse are însă mai multă substanță politică decât economică. În ciuda intensificării schimburilor comerciale între Federația Rusă și China, Uniunea Europeană rămâne, în continuare, cel mai mare partener comercial al Federației Ruse. Federația Rusă se poziționează doar pe locul al 16-lea în topul primilor 20 parteneri comerciali ai Chinei. Deficitul comercial cronic al Federației Ruse în relație cu China, precum și structura comerțului bilateral denotă un nivel inferior de competitivitate a mărfurilor rusești față de cele produse în China și lipsa profunzimii relațiilor comerciale. Resursele energetice constituie componenta de bază a exporturilor Federației Ruse către China.

În pofida evoluțiilor aparent pozitive care au marcat cooperarea economică și declaratul „parteneriat strategic”, Federației Ruse și Chinei „îi lipsesc profunzimea strategică și o acoperire globală a acestui parteneriat”, potrivit unui raport al Consiliului privind Politica

Externă și de Apărare din Federația Rusă (2016). Un posibil model de cooperare mai profundă ar fi – în opinia autorilor raportului – formarea centrului „Marea Eurasie”, care ar cuprinde China, India, Iran, Coreea de Sud și alte țări din regiune, Federația Rusă având un rol central în procesul de integrare economică, logistică și militar-politică din Asia și Europa, fiind un garant al păcii și stabilității în Eurasia. Iar instrumentul care ar fi capabil să centralizeze aceste procese ar putea fi Organizația de Cooperare Shanghai.

Relațiile sino-ruse sunt complexe și prezintă o serie de puncte slabe și riscuri potențiale, în pofida declarațiilor optimiste ale liderilor ambelor țări. Federația Rusă și China încă încearcă să găsească soluții de compromis pentru un șir de aspecte comerciale și politice, precum: un preț echitabil pentru a încuraja investițiile pe termen lung în active energetice și în infrastructură; problema influenței politice în Asia Centrală; potențialul investițional al Chinei în active din domeniul explorării și producției hidrocarburilor din Rusia; asigurarea finanțării din partea chineză pentru proiectele rusești; echilibrarea relațiilor Chinei cu Federația Rusă și Vestul etc. Găsirea unui echilibru pentru această matrice de aspecte este destul de complicată, în special într-o perioadă marcată de prețuri volatile și turbulențe politice.

Legăturile stabilite cu Federația Rusă în domeniul energetic poartă anumite riscuri politice și economice pentru China. În pofida tuturor declarațiilor cu privire la această cooperare, „amintirile” politice privind diferendele din trecut (conflictele militare) încă persistă și se reflectă în modul precaut al autorităților chineze în relațiile cu Kremlinul. Mai mult decât atât, China înțelege, fără îndoială, că deține o poziție puternică de negociere în relația sa cu Federația Rusă în ceea ce privește vânzările de combustibili fosili. Fiind o piață de desfacere majoră pentru Federația Rusă, China este conștientă de faptul că aceasta dorește să exploateze schimbarea de direcție către Asia în relațiile sale cu Occidentul. De asemenea, China este conștientă de faptul că pe toate cele trei piețe din sectorul energetic (petrol, gaze și cărbune) există în prezent un excedent de ofertă și, prin urmare, este o „piață a cumpărătorului”. În contextul în care este cel mai mare cumpărător din lume pe această piață, China dorește să exploateze această poziție în beneficiul propriu.

Referințe bibliografice

- CBR (2014). Information Notice: The Bank of Russia Signed National Currency Swap Agreement with the People's Bank of China. Disponibil la: http://cbr.ru/eng/press/PR.aspx?file=13102014_154405eng2014-10-13T15_41_13.htm.
- CBR (2016). External Sector Statistics, disponibil la: <https://www.cbr.ru/statistics/?PrId=svs>.
- Biroul Național de Statistică al Chinei (2016), Comerț exterior și cooperare economică. Disponibil la: <http://www.stats.gov.cn/english/Statisticaldata/AnnualData/>.
- Bloomberg (2015). Russia Races Past Saudi Arabia in Tussle for Chinese Oil Market. Disponibil la: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-21/russia-races-past-saudi-arabia-in-tussle-for-chinese-oil-market>.
- Bloomberg (2016). China Overtakes Japan as World's Second-Biggest Economy. Disponibil la: <http://www.bloomberg.com/news/2010-08-16/china-economy-passes-japan-s-in-second-quarter-capping-three-decade-rise.html/>.
- Chow E. (2015). Russia China gas Deal and Redial, Commentary for Center for Strategic and International Studies, Washington.

- CNBC (2016). Russia's 'pivot east' has more political substance than economic. Disponibil la: <http://www.cnbc.com/2016/07/27/china-trade-relations-russias-pivot-east-has-more-political-substance-than-economic.html>
- Consiliul de Afaceri Ruso-Chinez (2016). Comisia interguvernamentală a aprobat 66 de proiecte de investiții sino-ruse. Disponibil la: <http://www.rcbc.ru/doc/2087>.
- Consiliul în Domeniul Politicii Externe și de Apărare al Federației Ruse (2016). Strategia pentru Rusia. Politica externă rusă: sfârșitul anilor 2010 și începutul anilor 2020. Disponibil la: http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B_23%D0%BC%D0%B0%D1%8F_sm.pdf.
- European Commission (2016). Trade statistics. Disponibil la: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf.
- GAZETA.RU (2016). Vizita lui Putin în China a demonstrat punctele slabe ale politicii estice a Kremlinului. Disponibil la: https://www.gazeta.ru/politics/2016/06/26_a_8329871.shtml.
- GAZPROM (2016a). Bank of China va oferi „Gazprom”-ului un credit în valoare de 2 miliarde de euro. Disponibil la: <http://www.gazprom.ru/press/news/2016/march/article268254/>.
- Henderson J., Mitrova T. (2016). Energy Relations between Russia and China: Playing Chess with the Dragon, The Oxford Institute for Energy Studies.
- International Gas Union (2015). World LNG Report 2015. Disponibil la: http://www.igu.org/sites/default/files/node-page-field_file/IGU-World%20LNG%20Report-2015%20Edition.pdf.
- International Monetary Fund (IMF) (2016). World Economic Outlook Database, October. Bază de date disponibilă la: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/weodata/weoselgr.aspx>.
- Jakobson, L., Holtom, P., Knox, D., Peng J. (2011). China's Energy and Security Relations with Russia, SIPRI Policy Paper No. 29, Stockholm.
- Kaczmarek M., Kardaś S. (2016). The oil friendship: the state of and prospects for Russian-Chinese energy cooperation. Centre for Eastern Studies (OSW) of Poland. Commentary, No 197.
- Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse (2016a). Tratatul de bună vecinătate, prietenie și cooperare între Federația Rusă și Republica Populară Chineză. Disponibil la: http://archive.mid.ru/BDOMP/spd_md.nsf/0/E20B2C9A3594AC2A43257FE10046938C.
- Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse (2016b). Acordul între Guvernul Federației Ruse și Guvernul Republicii Populare Chineze privind cooperarea în domeniul construcției și exploatarei rafinării petroliere Tianjin și proiectelor în domeniul explorării și producției de țiței. Disponibil la: http://archive.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/A49D410D7A47F84C43257FE100469257.
- Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2014a). Principalele rezultate ale cooperării investițiilor între Rusia și China. Disponibil la: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_rus_projects/.
- Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2015). The Silk Road Will Strengthen Investment Cooperation between Russia and China. Disponibil la: <http://economy.gov.ru/en/home/press/news/2015281210>.
- Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2016a). Investment Projects. Disponibil la: <http://www.ved.gov.ru/files/images/country/China/2014/august/The%20list%20of%20major%20investment%20projects%20of%20Russian%20companies%20in%20China.pdf>.
- Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse (2016b). Notă analitică a cooperării comerciale ruso-chineze în 2015. Disponibil la: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/.
- Poussenkova N. (2013). Russia's Eastern Energy Policy: A Chinese Puzzle for Rosneft, IFRI Russia/NIS Center, Paris.
- Reprezentanța Comercială a Federației Ruse în RPC (2016). Bilateral trade. Disponibil la: <http://www.russchinatrade.ru/ru/ru-cn-cooperation/investment>.

- RG.RU (2009). Vladimir Putin a lansat conducta petrolieră „Siberia de Est - Oceanul Pacific”. Disponibil la: <https://rg.ru/2009/12/29/solo.html>.
- ROSNEFT (2014). „Rosneft” și CNPC au aprobat studiul de fezabilitate al construcției rafinăriei Tianjin. Disponibil la: <https://www.rosneft.ru/press/releases/item/173388/>.
- Six S. (2015). Russia Oil Export Strategy: Two Markets, Two Faces, Clingendael International Energy Programme, The Hague, Netherlands.
- UPMonitor (2012). Conducta ESPO-2 a fost pusă în funcțiune. Disponibil la: <http://www.upmonitor.ru/news/russia/1022917a/>.
- VEDOMOSTI (2013). „Rosneft” a găsit miliarde în Est. Disponibil la: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2013/10/23/rosneft-nashla-milliardy-na-vostoke>.
- World Bank (2016). Database. Disponibil la: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Clichici, D. (2017). Parteneriatul strategic între Federația Rusă și China. *Revista de Economie Mondială*, 9(1), pp. 48-65.
